Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

BISERICA SF. NICOLAE DIN HUNEDOARA, CA MOȘTENIRE A REGALITĂȚII SÂRBE ȘI CORVINE

Ștefan STAREȚU

Libris EDITORIAL
BRAȘOV • 2020

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

CUPRINS

INTRODUCERE 7

1. IANCU DE HUNEDOARA, CONTINUATOR AL POLITICII LUI SIGISMUND DE LUXEMBURG 11

1.1. SIGISMUND DE LUXEMBURG ŞI ŞTEFAN LAZARAVICI 11

1.2. EUROPA ŞI CRUCIADA TÂRZIE PRIN PRISMA DINASTIEI SACRE 17

1.3. IANCU DE HUNEDOARA 19

2. MATEI CORVIN, CONTINUATORUL REGALITĂȚII SĂRBE, CA REGE AL UNGARIEI 23

2.1. UNGARIA ÎN CĂUTAREA UNEI TOPOGRAFII SACRE 23

2.2. MATIA CORVIN – PREMISE 24

2.3. MOLDOVA, LABORATOR AL SUCCESIUNII IDEOLOGICE IMPERIALE 28

2.4. REALITĂȚI ILIRICE CORVINE 29

2.5. AVANSUL OTOMAN ŞI REACȚIA ORTODOXĂ 33

2.6. ROLUL REGELUI 37

2.7. RUSIA ȘI CORVINII 39

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

3. SEMNIFICAȚIA BISERICII SF. NICOLAE DIN HUNEDOARA 45

3.1. DINASTIA SFÂNTĂ ŞI OCCIDENTUL NOBILIAR 45

3.2. IANCU DE HUNEDOARA ÎNTRE ORTODOXIE ŞI CATOLICISM 49

3.3. PREGĂTIRI DE CRUCIADĂ 54

3.4 SIMBOLISTICA BISERICII SF. NICOLAE DIN HUNEDOARA 77

3.4.1. IMPORTANȚA CA EDIFICIU ORTODOX ŞI ARHITECTURAL 77

3.4.2. PROGRAMUL ICONOGRAFIC AL BISERICII SF. NICOLAE DIN HUNEDOARA 88

4. LUMEA SÂRBĂ ȘI ȚARA HAȚEGULUI 117

5. BANATUL DE SEVERIN – CÂTEVA CONSIDERAȚII 161

POSTFAȚĂ 167

ANEXA: STATUTUL *ORDINULUI DRAGONULUI* DUPĂ O VERSIUNE ÎN LIMBA LATINĂ PRELUATĂ DUPĂ O COPIE A DOCUMENTULUI ORIGINAL (PRIMA PARTE). 177

BIBLIOGRAFIE 181

INDEX 193

SUMMARY 201

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

INTRODUCERE

Biserica sârbă reprezintă continuatoarea creștinismului iliro-dalmatic al orașelor din care proveneau majoritatea împăraților romani din epoca constantiniană și peste jumătate din numărul soldaților romani, atât în vest cât și în est. Acest creștinism alimenta creștinismul Romei, în contextul dominanței ariene asupra provinciilor vestice, fapt evidențiat de importanța relicvelor și martirilor dalmatici la San Laterano.

Populația din Iliria a fost înlăturată de la conducerea imperiului de către forțele persano-armene din estul imperiului, și s-a constituit în națiunea medievală sârbovlahă, care la un moment dat rămăsese singura dinastie noncarolingiană din aria de veche jurisdicție a Romei.

Odată cu adoptarea creștinismului franc, urmașul creștinismului nonarian dar nici ortodox din imperiul vestic, la Roma, Serbia se rupe de biserica latină și se unește cu bisericile orientale, încă ortodoxe. Astfel, sârbii, ansamblul creat de șefii clanurilor vlahe (ei sunt cei ce se numeau cu numele sârbi) și ansamblul clanurilor, devin moștenitorii ortodoxiei romane de extracție dalmatică din epoca de criză ariană în zona Adriaticei, dar și moștenitorii structurilor imperiale ilirice ce au condus imperiul roman creștinat.

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

În contextul stingerii dinastiei arpadiene, în contextul războiului de succesiune dintre nemanizi și angevini pentru tronul ungar, are loc venirea sârbovlahilor în importante zone strategice controlate de adversarii angevinilor, sprijiniți de nemanizi.

Evoluția acestor elite, supuse unei anumite discriminării în epoca angevină, discriminare parte a dizolvării vechii societăți ungare și modelării sale în chip franc, poate fi urmărită analizând datele despre Țara Hațegului[1].

Aristocrația Țării Hațegului a păstrat permanent o legătură genealogică și politică vie cu Serbia propriu-zisă de la sudul Dunării și cu Ungrovlahia, statul succesoral al regatului Sremului al lui Dragutin.

Roman și Vlahata urmărește istoria pretendenței lui Vladislav, fiul lui Dragutin[2], în Ungaria, sub arhiepiscopul Sava al III-lea, și colonizarea sârbo-vlahilor în Ungaria în această perioadă, în contextul asaltului venețian și angevin în Dalmația. Falsificarea provenienței relicvelor regelui Vladislav și a regelui Ștefan, în fapt Sfinții Ștefan Uroș I și Ștefan Vladislav la Dubrovnik, prin a fi atribuite regilor ungari omonimi, ne arată amploarea angevinizării Dalmației, de către romanii cei noi, ereticii de tradiție francă ce puseseră mână pe Roma în epoca Carolingiană, dușmanii romanilor vechi, sârbovalahii, ce conservau amintirea numelui Vlahata, curent în Dubrovnik, și al Sfinților Sava și Vlah, ultimul cu puternică conotație etnică și de provenienţă muntenegreană, sau nord-albaneză, cu hagiografie falsificată tot în epoca francă spre a fi atribuite relicvele sale sfântului omonim armean.

---

1. Radu Popa, *La începuturile evului mediu românesc. Țara Hațegului*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București 1988.
2. Miroslav M. Jovanović, *Serbian medieval coins,* Belgrade, 2014, p. 33.

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

Pierderea vechilor orașe sârbo-vlahe Kotor și Dubrovnik (în relatările istorice ale căruia se spune că primele familii nobile sunt șefi sârbi de clanuri vlahe venite din Herzegovina, la care apoi s-au adăugat numeroși italieni din Marca Anconei și din Apulia ori Veneția), la care s-a adăugat apoi orașul Ston și Konavlie, Krajina Neretvei, și Zahumlja, a dislocat elitele de acolo în Ungaria, aceștia fiind romanii vechi din *Roman și Vlahata*.

Deși Ovidiu Pecican[3] afirmă indirect că *Roman și Vlahata* trebuie să fi fost elaborată de fapt în Hațeg, și nu în Maramureș, eu consider că *Roman și Vlahata* este relatarea comună a colonizării sârbovlahilor în Ungaria postarpadiană și codificarea temeiului aristocratismului său social. Odată cu dizolvarea bisericii sârbe, începută prin nedreapta anatemă îndreptată împotriva împăratului Dușan, și apoi finalizată după moartea lui Gheorghe Brankovici, a început un proces de apostazie la vârfurile acestei nobilimi, care a dus în final la convertirea la catolicism a Corvinilor, cu consecințe nefaste asupra identității sociale a multor nobili de origine sârbă din Transilvania.

Acest proces, determinat de intoleranța de tradiție angevină care a italienizat și apoi croatizat prin croatizarea italienilor atâtea familii din Dubrovnik, a dus și la catolicizarea unor vârfuri sociale din Hațeg, iar mai apoi la protestantizarea celor rămase ortodoxe în sec. XVI.

Cu toate acestea, la fel ca Dubrovnikul sau Muntenegrul ori estul Herzegovinei, Hațegul ori Maramureșul sunt zone de supraviețuire mai mult sau mai puțin îmburghezite sau rurali-

3. Ovidiu Pecican, *Medievalități*, Bucureşti, Ed. Palimpsest, 2009 și Ovidiu Pecican, *Sânge și trandafiri-Cultura ero(t)ică în epoca ștefaniană*, Ed. Cartier, Chișinău, 2005, p.114-115.

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

zate a marii aristocrații a regatului nemanid, regat cu o societate harismatică ortodoxă unică în istoria creștinismului.

Resturile confesionale ale apartenenței Hațegului la biserica sârbă sunt subiectul acestei cercetări, realizată în contextul unui interes din ce în ce mai pronunțat pentru această problematică.

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

IANCU DE HUNEDOARA, CONTINUATOR AL POLITICII LUI SIGISMUND DE LUXEMBURG

1.1. Sigismund de Luxemburg și Ștefan Lazaravici

Sigismund de Luxemburg a fost cel mai important monarh din Europa sec. XIV-XV. Mare conducător politic și militar, Sigismund de Luxemburg se remarcă ca un ideolog al Europei creștine[4]. Ascensiunea sa la nivelul politicii mari europene s-a realizat prin accederea la tronul Ungariei prin căsătoria cu Maria, fata lui Ludovic de Anjou, regele Ungariei[5]. Odată ajuns rege al Ungariei, Sigismund a urmat până în 1389 o linie politică aflată

4. Dan Ioan Mureșan, *Une histoire des trois empereurs, in Emperor Sigismund and the orthodox world,* Austrian Academy of Sciences, Vienna, 2010, p. 94.

5. Cloude Michaud, *The Kingdoms of Central Europe in the Fourteenth Century,* in Michael Jones (ed.), *The new Cambridge medieval history, VI: c. 1300-c.1415,* Cambridge, 2000, p. 743.

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

în succesiunea nemijlocită a Angevinilor, însă după 1389 are loc o schimbare principială.

Primul mare eveniment politic care conferă politicii lui Sigismund originalitate este uciderea nobilimii croate în dieta din 1397[6]. Urmează o acțiune coerentă de deposedare a nobilimii mari ungare din zona Slovaciei. Marile castele ungare sunt înstrăinate sau oferite protejaților lui Sigismund, ca Știbor de Știboricz[7]. În esență, Sigismund a slăbit nobilimea pentru a centraliza statul ungar, care era complet supus influențelor unor familii ca Csaky sau Aba[8]. Aceste familii stăpâneau teritorii mai mari decât voievodatele Munteniei și Moldovei. Asupra Moldovei s-a făcut o expediție soldată cu înfrângerea de la Hindău[9]. Asupra Țării Românești nu a fost necesară o politică specială, Mircea cel Bătrân devenind un aliat al lui Sigismund[10], deși au existat conflicte asupra Chiliei[11]. Din toate acestea se observă o primă tentativă de centralizare a regatului ungar, care era divizat între grupări aristocratice mai mult sau mai puțin autonome, o tentativă de centralizare care va avea efecte puternice asupra controlului nobilimii și asupra investiturii cavalerești.

6. Milutin Mayer, *Krvavi sabor križevački*, Zagreb, 1971.
7. Elemer Mályusz, *Zsigmond király uralma Magyarországon* [King Sigismund's reign in Hungary], Gondolat, 1984, p. 29
8. Peter F. Sugar, Péter Hanák, Tibor Frank, *A History of Hungary,* Indiana University Press, 1994, p. 11.
9. Ștefan Ştefănescu, *Istoria medie a românilor*, Ed. Universității Spiru Haret, p.105; A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, Tipo-Litografia H. Goldner, Iași, 1888, p.127-128.
10. Nicolae Constantinescu, *Mircea cel Bătrân*, Ed. Militară, București, 1981, p. 144.
11. *Ibidem.*

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

Relația cu Polonia se poate defini de-abia după 1410[12], când se cristalizează alianțele cu teutonii și cu Rusia[13]. În această perioadă se poate vedea cum frontul antiotoman pare secundar. Cruciada de la Nicopole[14], și înființarea *Ordinului Dragonului* la 1408[15] nu par a fi fost elemente însemnate în politica sa regală.

Se poate însă observa că acest Ordin al Dragonului, prin analiza membrilor săi, cuprindea cea mai mare parte a nobilimii ungare, ceea ce trădează efortul său de centralizare vizibil și din datele anterioare[16]. Citind statutul ordinului (Anexa 1), putem vedea accentul pus pe fidelitatea față de rege și față de credință[17]. Ceea ce e paradoxal este prezența lui Ștefan Lazarevici, fiul lui Lazăr, țarul martir al Serbiei de faimă europeană, ca prim cavaler[18]. Lazarevici a fost un mare patron al culturii și civilizației ortodoxe în Serbia[19]. De asemenea Lazarevici este proprietarul unui mare

12. Daniela Dvořáková, *Rytier a jeho kráľ. Stibor zo Stiboríc a Žigmund Lucemburský*, Budmerice Vydavatel'stvo Rak, 2003.
13. Virgil Ciocâltan, *Ordinul Teuton în negocierile de la Lublau*, în ***SMIM***, XXXI, 2013, p. 28.
14. Dan Zamfirescu, *Mircea cel Mare – factor hotărâtor în configurarea politico-istorică a Sud-Estului european*, în *Mircea cel Mare, Scutul Europei*, Editura Roza Vânturilor, 2009, p. 143.
15. Pavel Chihaia, *Vlad Dracul voievod al Țării Românești și cavaler al Ordinului Dragonului*, în *Opera Omnia*, vol. VIII, *Țara Românească între Bizanț și Occident*, Ed. Ex Ponto, Constanța, 2010, p. 124.
16. György Fejér, *Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, X/4, Budae, 1841, p. 317.
17. D'A. J. D. Boulton, *The Knights of the Crown: The Monarchical Orders of Knighthood in Later Medieval Europe, 1325–1520*, Boydell Press, 2000, p. 349.
18. György Fejer, *op.cit.*
19. Bosko Bojovic, *L'Ideologie Monarchique dans les Hagio-Biographies Dynastiques du Moyen Age Serbe,* Orientalia Christiana Analecta 248, Pontifcio Istituto Orientale, Roma, 1995, p. 115.

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

palat cu biserică ortodoxă chiar în Buda[20]. Care a fost rolul lui Ștefan Lazarevici în Ungaria medievală? După ce în 1411 Sigismund se mută în Germania[21], afacerile Ungare trebuiau cumva girate. Probabil că Lazarevici a fost însărcinat ca un fel de regent pentru Ungaria. Aceasta se poate vedea din surse referitoare la viața lui Ștefan Lazarevici, cum ar fi Constantin de Kostenec, care vorbesc despre faptul că nobilii ungari se întreceau în a fi investiți cavaleri de Lazarevici[22], deci Lazarevici putea investi cavaleri unguri. De asemenea, tot în opera lui Constantin se spune despre faptul că la moartea sa a fost plâns mai ales de nobilii săi unguri[23]. Este interesant că printre nobilii unguri care au fost investiți cavaleri la curtea lui Lazarevici au fost Iancu de Hunedoara și Szilagy[24]. Syilagy a avut apoi funcții în zona Bacskai și Sremului[25]. Să fie o legătură între rolul profund important al reprezentanților familiilor celor doi ucenici cavaleri ai lui Lazarevici în istoria ulterioară a Ungariei, asupra căreia vom reveni, și rolul lui Lazarevici în Ungaria lui Sigismund?

Cert este că Iancu de Hunedoara va urma un plan al bătăliilor ce se leagă de topografia sacră a Serbiei, așa cum a fost ea gândită

20. Mihailo Popovic, *The Order of the Dragona and Serbian Despot Stefan Lazarevic*, în Dan Ioan Mureşan, *op. cit.*, p. 105.
21. Cloude Michaud, *op. cit.*
22. Bosko Bojovic, *op. cit.*
23. Konstantyn Kostenecki, *Zitija Despot Stefan Lazarevića*, Manasija, 2011, p. 32.
24. Engel Pál, *Hunyadi pályakezdése [Hunyadi's early career]*, in Enikő Csukovits, *Engel Pál. Honor, vár, ispánság: Válogatott tanulmányok [Pál Engel. Honour, Castle and County: Selected Studies]*, Osiris Kiadó, 2003, p. 512–526.
25. *Reneszánsz Pannon, A Hunyadiak és a Jagelló-kor (1437-1526)*, Encyclopaedia Humana Hungarica 4, Retrieved 19 January 2013.

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

de Ștefan Lazarevici, având puncte centrale Belgradul[26], în aceeași zonă el și începându-și cariera[27] și Kossovopolije[28].

Matia Corvin va ridica în Buda o statuie lui Sigismund[29]. Aceasta arată importanța covârșitoare a lui Sigismund în imaginarul politic al lui Matia Corvin.

O dimensiune importantă a politicii europene a lui Sigismund se referă la raporturile cu catolicismul. Primele mari fracturi ale lui Sigismund cu catolicismul apar în contextul războiului cu polonii, în care acesta cere rușilor supuși Lituaniei să se răscoale împotriva polonilor argumentând și cu superioritatea ritului grecesc (a ortodoxiei[30]). De asemenea, Sigismund ulterior va cere împăratului Ioan Paleolog să nu participe la sinodul de la Ferrara-Florența pentru unirea cu papa[31].

În hagiografia[32] și acatistul Sf. Nicodim de la Tismana[33], se vorbește de primirea botezului ortodox de către Sigismund. Se poate observa o coroborare între sursele hagiografice și evenimentele istorice. De asemenea, Sigismund se manifestă prin confirmarea nobleței sau înnobilarea unui mare număr de nobili

26. Zsuzsa Teke, *Hunyadi János és kora [John Hunyadi and his Times]*, Gondolat, 1980, p. 103.
27. *Ibidem.*
28. Bryan Cartledge, *The Will to Survive: A History of Hungary*, C. Hurst & Co., 2011, p. 58.
29. Peter E. Kovács, *Matthias Corvinus*, Officina Nova, 1990, p. 9.
30. Șerban Papacostea, *Alexandru cel Bun, Ultimii ani ai domniei*, citită la *Colocviile Putnei*, ediția XIII, Bucureşti, 2012 şi Jan Dluglosz, *Historia Polonica* (*ro.wikipedia.org/wiki/Jan_Długosz*).
31. Pavel Chihaia, *op. cit.*
32. Ștefan Ieromonahul, *Viața Prea Cuviosului Parintelui Nostru Nicodim Sânțitul, Arhimandritul Lavrei din Sânta Monastire Tismena,* Tipografia Cărților Bisericești, București, 1883 (pe www.tismana.ro).
33. *Acatistul Sf. Nicodim de la Tismana*, Ed. Sfântului Sinod al BOR, 2009.

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

ortodocși din Maramureș[34] ori prin primele confirmări ale Făgărașului domnilor munteni Mircea cel Bătrân[35] ori Vlad Dracul[36].

Majoritatea familiilor nobile maramureșene au fost stopate de la ruinare prin politica lui Sigismund, iar Dragffieștii[37] și-au început ascensiunea socială în această vreme, tot atunci ei primind privilegiul de a zidi stavropighia de la Peri[38]. Aceste surse est-europene se pot lega de politica sa conciliaristă din Europa. Conciliul de la Constanz, direcționat împotriva papalității[39], a fost un conciliu având ca structură o ecleziologie bizantină, ortodoxă[40]. La acest conciliu au participat și boieri moldoveni, Albul[41], strămoșul Micleștilor[42] și Prăjeștilor[43]. Conciliul de la Basel[44], direcționat explicit împotriva supremației papale[45], ne arată o linie bizantini-

34. Ioan Aurel Pop, coord., *Diplome Maramureșene din secolele XVI-XVIII, provenite din colecția lui Ioan Mihaly de Apșa,* Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj Napoca, 2008, p. 204.
35. Ioan Cav. de Pușcariu, *Fragmente istorice despre boierii din Țara Făgărașului*, Editura Societății Dragoș Vodă, 2006, p. 41-56.
36. *Ibidem.*
37. Alexandru Filipascu, *Enciclopedia familiilor nobile maramureșene de origine română*, Ed Dacia, Cluj-Napoca, 2006, p. 79.
38. *Ibidem.*
39. Karin Stober, *Sigismunds Meisterstück [Sigismund's Masterpiece], in Damals,* vol. 46, 2, 2014, p. 24–31.
40. Ansgar Frenken, *Vom Schisma zur 'verfluchten Dreiheit'*, in *Damals*, pg. 16–21.
41. Oleg Odnorozenko, *Radova Heraldika Ruso-Vlahiei – XIV-XVI st.*, Academia de Ştiinţe a Ucrainei, Harkov, 2008, p. 34.
42. Andrei Pippidi, *Genealogia familiei Miclescu, după un izvor necunoscut*, în *Arhiva Genealogică*, VI (XI), 1-4, 1999, p. 161.
43. I.C. Miclescu-Prăjescu, *Obârşia unei familii din Moldova*, Bucureşti, în *RIR*, X, 1940, p. 177-178.
44. Johannes Helmrath, *Das Basler Konzil; 1431–1449*; Forschungsstand und Probleme, Cologne, 1978.
45. Johannes Haller ed., *Concilium Basiliense, vol. I–V*, Basel, 1896–1904.

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

zantă agresivă, care a mers până la abolirea papei Eugeniu[46], papă ce tocmai orchestra unirea florentină[47]. Astfel, faima lui Sigismund printre nobilii ruși din Polonia, de a fi sfântul împărat ortodox[48], își are o fundamentare istorică. Finalitatea acestei linii ortodoxe în teologia occidentală va duce la reformă.

1.2. Europa şi cruciada târzie prin prisma dinastiei sacre

Se observă că Europa medievală avea mai multe modele ideologice de autoritate. Dezvoltarea țaratului sârb nemanid a fost foarte importantă pentru definirea unor realități geopolitice de la nordul Dunării. Cel mai important fenomen pentru a înțelege evoluția organică a aristocrației și regalității în zona noastră este constituirea dinastiei nemanide, ca o alternativă ortodoxă la un monopol catolic format din regalitatea maghiară, care domina zona. În momentul în care fiul lui Zavida se convertește la ortodoxie[49], istoria monarhică a acestei zone se schimbă. El își ia numele Ștefan, și începe o campanie de eliberare a vechii biserici bizantino-ilire de sub dominația ungaro-croată sub care căzuse începând din sec. al IX-lea. Politica lui Nemanja va duce la înrudirea acestei dinastii sârbe cu familii importante în zonă,

46. Deno J. Geanakoplos, *The Council of Florence (1438-9) and the Problem of Union between the Byzantine and Latin Churches*, in *Church History* 24, 1955, p. 324-346 and reprinted in D.J. Geanakoplos, *Constantinople and the West*, Madison, Wisconsin, 1989, p. 224–54.

47. *Ibidem.*

48. Jan Dluglosz, *op. cit.*

49. Zorica Zlatic Ivkovic, *Stefan Nemanja, 900 godina ot rodjenija 1113-2013*, Grafoprint, Beograd, 2013, p. 24.

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

Icoanele iconostasului:
Sf. Nicolae

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

Icoanele iconostasului:
Născatoarea de Dumnezeu

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

Icoanele iconostasului:
Iisus Hristos

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

Icoanele iconostasului:
Adormirea Maicii Domnului

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

Pogorârea de pe Cruce a Mântuitorului

Sfinții Mucenici militari din partea dreaptă privind spre iconostas

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

Sf. Arhanghel Mihail